

УДК 821.161.2-1.09 (929)

НЕОРОМАНТИЧНИЙ ГЕРОЙ У ПОЕМАХ ЛЕСІ УКРАЇНКИ ТА ВОЛОДИМИРА СОСЮРИ

Багрій М. Г.

Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського, Сімферополь, Україна

У статті на прикладі поем "Роберт Брюс, король шотландський" і "Віла-посестра" Лесі Українки та "Мазепа" В. Сосюри розкривається утвердження неоромантизму як світогляду і художнього методу у поетичній творчості згаданих митців.

Ключові слова: неоромантизм, літературний герой, державотворення.

Леся Українка і Володимир Сосюра... Не по-жіночому мужня і вольова жінка та по-юнацьки бентежний, задушевно-ніжний чоловік, творчість яких – це не лише поклик душі, а й покликання, це вияв незламності духу, це пропагування неоромантичних цінностей, як-от: «образ сильної вольової особистості, борця, ідея гармонії духовних поривань людини і її реального життя, свобода творчості, вільна і соціально активна особистість, духовна сутність краси і любові» [3]. Наголосимо, що неоромантизм як світогляд і художній метод по-різному утверджувався в поетичній творчості згаданих митців. Одухотвореність мужньої особистості ліричного героя Сосюри зображена ним через палку силу почуттів і саме цим він долає ідеологічні стереотипи доби, що їх спершу щиро сповідував, а згодом ними ж прикривався [1, с. 2]. Розробляючи українську концепцію неоромантизму, Леся Українка змушена була дискутувати з народниками: «Щодня мушу стинатися з «січовиками» за неоромантизм, за поезію, – писала вона в листі до брата 1891 року, – і вчора таки застала їх признати, що в літературі мають вартість портрети, а не фотографії...», що без «видумки» нема літератури [4].

Отже, вони, як і подобає неоромантичним героям, не належали своїй добі, значно випереджали її в духовно-інтелектуальному рості, в міру своїх можливостей чинили спротив довоколишньому середовищу.

На наш погляд, образи Роберта Брюса і Віли-посестри у творчості Лесі Українки та Мазепи у творчості В. Сосюри увібрали в себе найхарактерніші концептуальні чинники неоромантичного героя. Одноименні ліро-епічні твори названих авторів відсилають нас до часів Державотворення, що є провідним аспектом проблематики, і об'єднуючим фактором:

Гука герольд: «Король Едвард
Шотландців призволяє...
Прийти до згоди без війни
По братньому звичаю [5, с. 377].
Отак і ми. Тягли з нас жили,
Як з тих шотландців, що згубили
І мову рідну для чужих...
І от лишилася у них

Од суверенності лиш юбка,
Що їм дозволено носить
І проливать в ній кров гарячу
Во славу Англії...
Такі й дороги України.
Сама з собою у бою
Через трагедію свою [6, с. 102].

Трагедія ж полягала в тому, що цей державотворчий процес вершив долю народу без народу: «...ні словечка не сказали / На цій нараді про народ / Немов його й не існувало [6, с. 99]. На пропозицію Едварда:

Люд простий має нам платити
Податки й десятини,
А лицар буде вільний пан
Свої батьківщини [5, с. 377],

– «гурт шотландський панський» пристав, як і козацька старшина: «Веди! Щоб нашу вольність нам вернули / Маєтки наші і сади» [6, с. 99]. Зазначимо, що неоромантичний герой зображується безпосередньо в оточенні собі подібних, не відрізняється від них. Проте він прагне оточуючих рівняти до себе. Трагедія гетьмана Івана Мазепи, за Сосюрою, полягає саме в тому, що Мазепа не зважив на, так би мовити, людський фактор, він не встиг сформувати гідних соратників:

А чи готові за Вкраїну
Ви всі іти на смертний бій?..
Щоб путь її була прекрасна
І стала вільною вона? [6, с. 99]

Незважаючи на волелюбні наміри, його справа була заздалегідь приречена на поразку, через дріб'язковість оточення. Не на собі подібних, а на простий люд зробив ставку Роберт Брюс і зумів донести до їхнього сприйняття свої прагнення:

Шотландці! Вчинилася зрада
Нема в нас лицарства, нема в нас панів –
Вони вже англійські піддані;
Та є ще в країні шотландський народ,
Не звик він носити кайдани!
...Розкуймо на зброю плуги! Що орать,
Коли наше поле не вільне? [5, с. 378]

І тут Леся Українка залишалась вірною своїм теоретичним положенням неоромантизму, що викладені нею у доповіді «Новітня суспільна драма», де, зокрема, читаємо, що «романтизм прагнув визволити особу з натовпу, але особу виняткову чи героїчну... а неоромантизм прагне вирізнити особу в самому натовпі, розширити її права, дати їй можливість знаходити подібних до себе або, якщо вона виняткова й при тому активна, дати їй нагоду підтягати інших до свого рівня, а не знижуватись до них і не бути в альтернативі вічної моральної самотності...» [4, с.

236–237]. Стосовно останнього зауваження, то до «вічної моральної самотності» був приречений герой Сосюра:

Собі на горі й безголів'я
Не зрозумів мене народ.
Не раз за нього я молився...
А він, а він мене кляне!..
І долі вітер, наче листя,
Мене з України жене... [6, с. 103].

Доречно навести висловлювання М. Ільницького: «...відмінність новоромантизму від романтизму полягає в тому, що неприйняття особистістю середовища розкривається не через зовнішній бунт, а через внутрішній – усамітнення. Романтичний герой прагне стояти на чолі боротьби, іти попереду – героєві новоромантизму достатньо споглядальної позиції. Тим-то такої ваги набуває проблема самотності людини як виміру її самоцінності, самотності як філософської категорії, що визначає високість душі» [7, с. 42].

Сосюра акцентує увагу на одному важливому моменті, який завдяки виразно ідеологічному закінченню поеми, ніби то втрачає свою актуальність: якою б активною не була життєва позиція людини-борця, вона залишиться всього лише нездійсненою мрією, що призведе його до загибелі, через відсутність у суспільстві державницьких інтересів, патріотизму, волелюбності і, зрештою, власної національної гордості і власної незалежної держави. Усвідомивши свою поразку, Мазепа не може збагнути байдужості і недалекоглядності свого народу:

Хіба ж я міг таке подумати,
Що проти мене мій народ
Що він мої розіб'є мрії?..
...Що він ніколи від Росії
Не зможе серця одірвати [6, с. 104].

Суголосною нашій думці є рядки зі статті О. Камінчук: «Свобода, незалежність є основними передумовами творчої діяльності людини, повноцінного духовного життя її й суспільства, народу, нації» [3, с. 54]. Далі дослідниця зазначає, що «М. Євшан у статті «Леся Українка» назвав її творчість протестом проти невільництва, боротьбою за велике визволення індивідуальності» [3, с. 56].

Отже, незаперечною передумовою діяльності неоромантичного героя є довколишнє середовище з його настроями і прагненнями, а також вміння виняткової особи знайти подібних собі людей саме в духовному вимірі. І тут героя може підстерігати «дивне диво», як персонажа поеми «Віла-посестра», що «не знайшов з ким побрататись.../ а надібав вілу білу в горах» [5, с. 429] і саме в цій гірській русалці зустрів споріднену душу. Пригадаймо і той історичний факт, що гетьман Мазепа також зміг довірити свої погляди дівчині Мотрі, яка стала для нього і відрадою, і порадником.

В образі віли теж маємо типовий приклад неоромантичного героя. Незважаючи на її нелюдську подобу, їй властиві такі суто людські риси характеру (за певних

обставин можемо визнати їх вадами), як-от: розсудливість, безкомпромісність, гордість, що межують із відчаєм, безнадією, розгубленістю:

Потьмарився віщий розум з туги,
і померк урочий погляд з горя... [5, с. 431].

Однак, їй не знайоме таке почуття, як безпорадність, на відміну від побратима, який підкорився обставинам, пройнявся жалощами до себе та зненавидів і себе, і її, і весь світ:

Що минуло, те вже не вернеться...
Одбери мені життя, чим хочеш,
аби то була почесна зброя,
поховай десь тіло се стражденне... [5, с. 434]
«Не носи мене високо, сестро;
серце мліє, моторошно, жаско...
Ох, лиши мене в темниці краще!» [5, с. 435]

Мужньо перенесла віла зустріч, лиш «замерло серце», бо «не юнак лежав там молоденький /...дід старий, як голуб сивий» [5, с. 435] і, виконавши волю побратима «при житті зосталась / тільки серце кров'ю обкипіло» [5, с. 436].

У цій поемі, як і в поемі Сосюри, маємо трагічне завершення, що не ідеалізує героя, а дає змогу осмислити його душевні перипетії і, таким чином, досягнути його суть. Дисгармонію між людиною і природою, обмеженість людського світогляду тощо дає змогу відчутти образотворчий прийом контрасту:

«Кличе віла, і гукає, й свище,
по долинах люди кажуть: «Буря!» [5, с. 431]
Погребовий спів заводить віла, –
люди кажуть: «Грім весняний чутно».
Сльози ронить віла в лютім горі, –
Люди кажуть: «Се весняний дощик» [5, с. 437].

Закінчення поеми є промовистим, як і в «Лісовій пісні», тут представлено одну з визначальних рис художньої індивідуальності письменниці – мотив переможного співу, породженого стражданням [3, с. 54].

Отже, перед нами два протилежні погляди стосовно реалізації можливостей неоромантичного героя. Мазепа у Сосюри не зумів мобілізувати свої сили після несподіваної поразки, як і юнак у Лесі Українки, не знайшов у собі мужності довершити розпочату справу:

ГОСПОДАР
Покайся. Їдь на Україну...
І рідний край тебе простить.
МАЗЕПА
Не можу я... Я вже проклятий,
Хоч степ і кличе, і гука.

Якби ти знав, мій добрий брате,
Яка важка в Петра рука!
...Мене б простила Україна, –
Петро проклятий не простить [6, с. 105].

Розбитий зухвалий гетьман, що враз підкорився Долі, морально наближав свою смерть: «Й навіки проклятий народом / Умру на рідній чужині» [6, с. 104]. У такому ж стані розпачу й безнадії перебував після першої поразки і Брюс: «Далеко тепер на чужих берегах / Поляжу за діло святее» [5, с. 380]. Щоправда самотність Роберта «на безлюдному березі моря» розважали не люди-порадники, а споглядання ним того, як «павутиння павук собі плів»:

Що гойднеться, то нитка й порветься,
І додолу павук упаде,
Але зараз же злазить угору
І нову нитку собі пряде...
Тут Роберт...
...гукнув: «Та невже-таки лицар
Менше має снаги, ніж павук!?» [5, с. 382].

У розглянутих поемах, як і в житті, герої не знають спокою, їхній шлях до мети не просто складний, а вимагає надлюдської наполегливості («...одваги та завзяття в праці / Він в малого павука навчився» [5, с. 389]) та моральної відповідальності за долі людей («... наш народ у власній хаті / Ще сотні років був рабом...; з моєї України Петро колонію зробив» [6, с. 106]), і за жодних обставин не забувати, що вони – герої.

Список літератури

1. Гришко В. Серце «другого Володьки» і заборонена любов // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики ХХ ст.: У 4 кн. – К., 1994. – Кн. 2.
2. Заборонений Сосюра: Вибране з творів. – Луцьк, 1992.
3. Камінчик О. Художній світогляд та особливості поетики Лесі Українки // Дивослово. – 2003. – № 1. – С. 54–58.
4. Леся Українка. Зібрання творів: У 12 т. – К., 1978. – Т. 9. – С. 71–72.
5. Леся Українка. Поезії. Поеми. – К., 1989.
6. Сосюра В. Мазепа. Поема // Київ. – 1988. – № 12. – С. 77–107.
7. Токмань Г. Цей багатобарвний мистецький світ // Дивослово. – 2001. – № 6. – С. 41–45.

Багрий М.Г. Неоромантический герой в поэмах "Роберт Брюс, король шотландский" и "Вилла-посестра" Леси Украинки и "Мазепа" В. Сосюры / М.Г. Багрий // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Филология. Социальные коммуникации. – 2011. – Т. 24 (63), №1 Ч.2. – С. 174-179

В статье на примере поэм Леси Украинки ("Роберт Брюс, король шотландский" и "Вилла-посестра") и В. Сосюры ("Мазепа") раскрывается утверждение неоромантизма как мировоззрения и художественного метода в поэтическом творчестве упомянутых писателей.

Ключевые слова: неоромантизм, литературный герой, созидание государства.

Bahriy M.G. The Typology of Neoromantic Hero in the Poems by Lessia Ukrainka ("Robert Bruise, the Scottish King", "Vila who is like Sister") and V. Sosiura ("Mazepa")/ M.G. Bahriy// Scientific Notes of Taurida National V.I.Vernadsky University. – Series: Phylology. Social communications.– 2011. – V.24 (63), №1 P.2. – P. 174-179

The critic investigates the poems "Robert Bruise, the Scottish King", "Vila who is like Sister" by Lessia Ukrainka and "Mazepa" by V. Sosiura and researches the neoromantic style in the literary creativity of both authors.

Key words: neoromanticism, literary hero, creation of state.

Стаття надійшла до редакції 13 вересня 2010 року